

BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE KADAR TEORİK DİLBİLİM ÇALIŞMALARI

Bölüm 1. 1940 lara kadar

Dr. Reşit KÜÇÜKBOYACI

Günümüzde dünya üzerinde konuşulan 4000 den fazla dilin ne zaman ortaya çıktıkları ayrı ayrı bilinmemektedir. Ancak, her bir dilin insanlık kadar eski olduğu ileri sürülebilir. Herhangi bir dilin ilk konuşulan şekli ile bugünkü şekli arasında büyük bir farklılık olacağı da bilinen bir gerçektir. İnsanoğlu, dili üzerinde, önce merakını gidermek için, sonraları da kendisine bazı alanlarda yarar sağlamak amacıyla çalışmış, bu inceleme ve araştırmalar günümüze kadar devam edegelmiştir. Bu yazıda, 1940 lara kadar yapılmış olan teorik dilbilim çalışmaları özet olarak verilmeğe çalışılacaktır. 1940 lardan günümüze kadar olan dönem ise bir başka yazıda ele alınacaktır.

Diller insanlık kadar eski oldukları halde bize gelebilen bilgiler ancak son 25 yüzyıla aittir. Hattâ , kesin ve yazılı bilgiler son 20 yüzyı lı içine almaktadır.

Dillere ait ilk bilgiler çeşitli toplumlarda "efsane" ler halinde görülmektedir (1). Bu efsanelerin bilimsel açıdan bir değeri yoktur ve bu görüşler ispatlanmaları mümkün olmadığından birer bätıl inanç olarak değerlendirilebilir.

Milâttan önce beşinci yüzyılda Herodot tarafından nakledilen ve Mısır'da daha önceleri yapıldığı bilinen ilk dil denemesinin sadece insanoğlunun merakını

1 Çinlilerde bir su kaplumbağası imparatora yazının sırrını verdiği inancı vardır. İmparator T'ien-tzu, "Göklerin Oğlu" da bu sırrı halkına öğretmiştir. Japon tanrısı Amaterasu dilin sırrını halkına vermiştir.. Maya kızilderililerinin yaratıcısı ve öğreticisi "Itzamna"dır. Hintlilerde dil tanrısı "Vāk"tır. Mısırlılarda baştanrı "Ra" "Tot" aracılığıyla, İbranilerde "Adem" vasıtasıyla dilin halka verildiği inançları günümüze kadar gelen efsaneler arasındadır (Başkan: 1967, 7). Bundan üçyüz yıl önce bile İsveç'li bir filolog olan Andreas Kemke miliyetçi (!) bir düşünce ile hareket ederek Tanrı'nın İsveççe, Adem'in Danimarkaca ve cennetteki yılanın da Fransızca konuştuğunu ileri sürerek dilin menşei hakkındaki soruyu cevaplandırmak istemişti (West: 1975, 4).

tatmin etmek için yürütüldüğü anlaşılmaktadır (2). Bundan sonraki incelemelerin daha pratik amaçlar için yapıldığı, din, edebiyat, felsefe ve güzel konuşma dallarında dilden daha fazla yararlanma yoluna gidildiği, Hintlilerde, Aıaplarda, Eski Yunanlılarda ve Romalılarda görülmektedir. Ancak, bu çalışmalar pratik bir amaca hizmet için yapılmış olduğundan bu yazının konusu içine alınmamıştır.

İlk teorik dil çalışmaları önceleri diğer bilim alanları içindeki tartışmalarla birlikte yürütülmüştür. Eski Yunanlılar M.Ö. altıncı yüzyılda felsefe tartışmaları içine dil tartışmalarını da almışlardır. Zira, o zamanın görüşlerine göre insan dilinin tabiattaki çeşitli sistemler arasında bir yeri vardır. Ve o devrin filozofları bu sebepten kelime-kavram münasebetlerine önem vermişler ve tartışmalarında bu konuya büyük yer ayırmışlardır (3). Bu tartışmalar arasında, kelime-kavram ve kelime-nesne münasebetlerinin doğuştan mı, yoksa, sonradan insanlar tarafından karşılıklı-anlaşma yoluyla mı belirlendiği sorusuna cevap arayan düşünürlerin görüşleri teorik dilbilim çalışmalarının başlangıcını teşkil etmektedir. Bu düşünürler arasında "tabiatçı" (doğuştan var olan münasebet) görüşünü Heraklitos, "karşılıklı-anlaşma" inancını da Demokritos temsil ediyordu. Sonraları, Sokrat devrinde de Eflatun *Kratilos* isimli eserinde Heraklitos gibi "tabiatçı" görüşü savunur görünmektedir(4). Buna karşılık, Hermogenes'e göre insanların konuşması ve insan dili "karşılıklı-anlaşma" sonunda bir uyuşmaya varılması ile mümkün olabilmektedir. Yine bu devirde dilbilgisi çalışmaları başlamış, ancak, *sofist* adıyla anılan hitabet ustalarının bu çalışmaları sadece pratik amaçlara hizmet etmiştir.

Sonraları, Aristo *Poetika* isimli eserinde dilbilgisi çalışmalarının öncülüğünü yapmış, kelimeleri yapılarına göre sınıflandırmıştır. Yine aynı dönemde bu çalışmalar daha çok felsefe alanı içinde kalmıştır. *Stoacılar* devrinde "tabiatçı" görüş "karşılıklı-anlaşma" görüşü ile birleştirilmiş ve bunun neticesi olarak etimoloji,

2 Mısır Firavunlarından Pısammetik yeryüzündeki en eski dilin (ik-dil) hangisi olduğunu bulmak gayesi ile şu araştırmayı yaptırmıştır: Firavun, bebeklerin yalnız başlarına ve dil teması olmaksızın büyütülmeleri halinde ilk dil'i konuşacakları fikrinden hareket ederek iki bebeği büyütülmek üzere dağda bir çobana teslim eder. Çoban, bebeklerin bütün ihtiyaçlarını karşılayacak ama onlarla hiç konuşmayacaktır. İki yaşına gelen bebekler birgün çobanı "bekos" kelimesini söyleyerek karşılarlar. Firavun, yaptırdığı araştırma sonunda bu kelimenin Frikyaca "ekmek" anlamına geldiğini öğrenir ve 'ilk-dil'in Frikyaca olduğuna kanaat getirir (West: 1975, 4; Bloomfield: 1933, 2; Hughes: 1962, 36; Başkan: 1967, 8. İlk kaynak dışındaki bütün kaynaklar araştırmanın bir bebekle yapıldığını kaydetmektedir).

3 Felsefi mahiyette olmasına rağmen bu tartışma dili dolaylı olarak ilgilendirmektedir. Ayrıca, dil, bundan soraki yüzyıllarda felsefe alanı içinde incelenmeğe devam etmiş, o devrin hemen bütün medeniyetlerinde bu durum görülmüştür.

4 "Tabiatçı" görüş (naturalists) ve "karşılıklı-anlaşma" görüşü (conventionalists) arasındaki bu tartışma daha sonra "kök-bilgisi" dalının ilerlemesine yol açmıştır. Bu görüşü daha sonraları "anomalists"- "analogists" tartışması adı da verilmiştir (Lyons: 1948, 7).

yani kelime kök bilgisi dalı ortaya çıkmıştır⁵. *Stoacılar* ayrıca çekim (declination) terimini açıklığa kavuşturmuşlar ve bu sahada ilerleme kaydetmişlerdir (Hughes: 1962, 41).

Helenistik devirde, İskendireye'de aynı konuda çalışmalar yapıldığı bildirilmektedir (Robins: 1951, 38). Bu çalışmaların en önemlisi Trakyalı Dionysios'un kendisinden önce yapılmış olan bütün dilbilgisi çalışmalarını düzenli olarak bir araya getirdiği grameridir (Robins: 1951, 36). Ancak, bu gramer de dilin ne olduğu sorusuna cevap arayacak yerde dilin nasıl olması gerektiğini bildiren, açıklayıcı olmaktan çok, düzeltici, yön verici bir eserdir (Hughes: 1962, 41). Trakyalı Dionysios kelimelerin sınıflandırılmasını genişletmiş, M.Ö. birinci yüzyıldan günümüze kadar gelen 'isim', 'fiil', 'ortaç', 'zamir', 'edat,, 'zarf', 'baglaç' ve 'belirleyici' olarak kelimeleri sekiz grupta toplamıştır. Ancak, Dionysios, Aristo'nun yolunu takib ederek, anlam yerine biçimde ölçüyü üstün tutmuştur. Bunun neticesi olarak da, son yüzyıla kadar, anlam ölçüsünün önemi ikinci plânda kalmıştır (Hughes: 1962, 43).

Romalılar devrinde de yaratıcı bir güç ortaya çıkmamış, daha önce ortaya atılan fikirler bir araya getirilerek yeni bir düzenleme içinde sunulmuştur. Sadece, M.Ö. birinci yüzyılda, Varro, bir yenilik olarak Eski Yunanca-Latince arasında bir münasebet olabileceğini ortaya atmış ve kelimeleri dört grupta toplamıştır. Varro'nun bu dört kelime gurubu çekim esasına göre:

1. İsimler gibi çekilen kelimeler,
2. Fiiler gibi çekilen kelimeler,
3. Hem fiil hem de isim gibi çekilen kelimeler,
4. İlk iki gurup dışında kalan ve çekimleri ne isimlere ne de fiillere benzeyen kelimeler.

Varro'nun bu sınıflandırması fazla ilgi görmemiş ve dilbilim alanının bu ilk kıvılcımı parlamadan sönmeye terk edilmiştir. Dolayısıyla, günümüze kadar gelen ve modern Avrupa dillerinin çoğunda halen de kullanılan dilbilgisi terimleri Romalılar tarafından Eski Yunanca'dan Latinceye yapılan çeviriler sonunda ortaya çıkan "noun" (isim), "verb" fiil, "adverb" (zarf) gibi terimler olmuştur.

Birinci yüzyılın hitabetçilerinden *Quintilianus ise* dili olduğu gibi incelemek fikrini ortaya atmış, ancak o dönemde bu fikir de tutunamamıştı (Başkan: 1967,15).

Donatus M.S. dördüncü yüzyılda, Priscianus'ta M.S. altıncı yüzyılda özetleme işlemine, yani, kendilerinden önce yapılan çalışmaları derli-toplu bir düzen içinde verme çalışmalarına devam etmişlerdi (Crystal: 1971, 51).

5 'Stoacılar' kelimelerin hem anlam yükü bakımından hem de biçim bakımından ayrı ayrı incelenmesi gerektiği fikrini savunmuşlardır. Bu fikir esasında çok geçerli olup, modern dilbilim çalışmalarının başlangıcında Saussure tarafından ileri sürülen 'gösterilen' ve 'gösteren' terimleri arasındaki ilişkiyi hatırlatmaktadır (Saussure: 1967, 96-140).

Hindistan'da ise Grek-Roma geleneklerine bağılı olmayan, ancak daha önce sözü edilen "tabiatçı" ve "karşılıklı anlaşma" tartışması paralelinde bir dil tartışması başlamış ve bu tartışmaları M.Ö. dördüncü yüzyılda yaşadığı kabul edilen Hintli dilcilerin en büyüğü olarak bilinen Panini *Sutralar* isimli eserinde vermiştir (Lyons: 1968, 19; crystal: 1971, 44). Panini'nin bu eseri aslında Sanskritçe nin bir grameridir ve 'Kutsal Veda' metinlerinin kendisinden sonra gelecek nesiller tarafından anlaşılabilmesini sağlamak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu bakımdan, bu eser batı ülkelerinde yapılan benzer çalışmalardan daha üstün olarak kabul edilmektedir. Hem sesbilgisi hem de dilbilgisi yönünden Panini'nin bu eseri dilbilim alanına açıklık getirmiştir. Bu eserde kelime parçacıkları Eski Yunanlıların yapmış olduklarının daha ilerisinde etraflı bir şekilde ele alınmıştır. Bu nedenle Panini'nin grameri dilbilimciler tarafından ilk temel gramer olarak kabul edilir (Lyons: 1968, 20; Crystal: 1971, 44).

Araplarda da dil çalışmaları Müslümanlığın yayılmağa başlaması ile hız kazanmış ve dini bakımdan Kuran'ın tercümesi hoş karşılanmadığı için tefsire önem verilmiş bu maksatla oldukça teferruatlı dilbilgisi ve sözlük araştırmaları yapılmıştır. Bu pratik çalışmaların yanı sıra Eski Yunanlılarda görülen "tabiatçı" ve "Karşılıklı anlaşma" tartışmasına benzer bir tartışma da onuncu yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu arada sekizinci yüzyılda İran asıllı Sibeveyhi'nin hazırlamış olduğu Arapça grameri eksiksiz olması yönüyle halâ dikkati çekmektedir (Crystal: 1971, Başkan: 1967, 17).

Ortaçağ boyunca dil ve dilbilim ile ilgili çalışmalar Latince üzerine yapılmış, eğitimde bu dilin yeri önemli olduğu için daha ziyade uygulamalı çalışmalara fazla yer verilmiştir. Hattâ, 1000 yılları civarında İngiltere'de Abbot Aelfric günlük Latince'yi öğretmek maksadıyla 'Karşılıklı konuşma ve Okuma Kitabı' yazmıştır (Crystal: 1971, 45). Bu dönemdeki çalışmalar ya Latince ile karşılaştırmalı sözlükler şeklinde ya da dillerin ayrı ayrı gramerleri olarak belirginlik kazanırlar. Bu çalışmalar arasında Anglo-Saxonca-Latince, Eski Almanca-Latince, Yeni Latin Dilleri-Latince sözlükleri ile altıncı yüzyılda hazırlandığı sanılan bir İrlandaca grameri, onikinci yüzyıla ait Villa Dei'nin Latince grameri, yine aynı yüzyıla ait Snorri'nin İzlandaca grameri ve Dante'nin *Çe Vulgari Eloquentia* isimli lehçe çalışmaları sayılabilir (Lyons: 1968, 17; Robins: 1971, 46).

Onaltıncı yüzyıldan itibaren de, seyahat imkânlarının artması ile birlikte değişik dillerden derlemeler yapılmış ve matbaanın bulunmasından sonra bu derlemeler yayınlanmağa başlamıştır. Bu derlemeler arasında Pigafetta, Postel, Gesner, Megiser, Pallas, Hervas ve Adelung tarafından hazırlanmış olan çeşitli çalışmaların varlığı bilinmektedir (Başkan: 1967, 26, 27). Bu arada, coğrafi keşifler neticesinde varlıkları bilinmeğe başlanan çeşitli diller hakkında dilbilgisi kitapları ve "ortak-genel gramer" denemeleri de ortaya çıkmağa başlamıştır.

1660 da Port Royal manastırı rahiplerinin hazırladıkları *Grammaire générale*

et raisonnee isimli eserde dilin yapısının akla dayandığı ve değişik dillerin daha genel, daha mantıkî ve daha rasyonel bir sistemin parçası olduğu ileri sürülmüştü (Lyons: 1968, 17). Hattâ, Port Royal Gramercilerinin bu görüşleri 1960 larda yeni dil-bilim fikirlerinin ileri sürülmesi sırasında bilhassa *üretimsel dönüşümsel gramer* ekolünün kurucuları tarafından yeniden ele alınmıştı (Crystal: 1971, 55). Böylelikle çeşitli dillerin ortak yanlarını inceleyen çalışmalar başlamış, ancak, tam anlamıyla mukayeseli dilbilimin ortaya çıkması daha sonraki yüzyıllarda, Sanskritçenin varlığının ortaya çıkmasından çok sonra olmuştur.

Onaltıncı yüzyılın başlarında Scaliger kavram karşılaştırmasına dayanarak Latince, Yeni Latin Dilleri, Germen Dilleri ve Slav Dillerini bir guruba sokmuş, diğer Avrupa dillerini de yardımcı bir gurupta toplayarak Kıtâb-ı Mukaddes'te anlatılan 'Babil Kulesi' hikâyesinin geçerli olamayacağını, bütün dillerin kökünün İbranice olmadığını ileri sürmüştür (Başkan: 1967, 29). Leibniz de karşılaştırmalı çalışmalara katılmış, Scaliger'in görüşlerini paylaşmakla birlikte ayrıca Asya ve Avrupa dillerinin bir çoğunun o gün için elde yazılı belgesi bulunmayan tek ve ortak bir kök-dil'den türediklerini ileri sürmüştür. Böylelikle Leibniz dillerin tarih içinde gelişmesinin incelenmesine öncülük etmiş ve tarihsel dilbilim çalışmalarının başlamasına sebep olmuştur (Gray: 1960, 433; Crystal: 1971, 56).

Sanskritçe'nin diğer Avrupa dillerine benzediği fikri onaltıncı yüzyılın başlarında Hıristiyan misyonerler tarafından ortaya atılmışsa da bu görüşler dilbilim çevrelerine ancak daha sonraki yüzyıllarda ulaşabilmiştir(6).

Sanskritçe ile diğer Avrupa dilleri arasındaki benzerlikler üzerine ilk etkili fikirler 1786 da Sir William Jones tarafından aslında dilbilim ile ilgili olmayan bir toplantıda ileri sürülmüş, Hint-Avrupa dilleri denilen dil ailesi ile bir kök-dil arasındaki münasebetler üzerinde tartışmalar başlamış; bu da daha sonraki yüzyıllarda mukayeseli dilbilim çalışmalarının yoğunlaşmasına sebep olmuştur (Crystal: 1971, 147).

On dokuzuncu yüzyılın başlarında tarihsel-mukayeseli dilbilim çalışmaları oldukça yoğun bir şekilde devam etmiş, Schlegel ile başlayan bu dönem, gramer karşılaştırmalarına sahne olmuştur. Bu arada önem kazanan bir hususta geriye gitme yolu olmakta ve bu metotla bir Hint-Avrupa kök-diline ulaşılacak istenmektedir. Schegel'in 1808 tarihli eserinin de etkisiyle onun öncülüğünü yaptığı karşılaştırmalı-gramer çalışmalarına devam edilmiştir(7). Bu sıralarda Danimarka Dil

6 Meselâ, İtalyan misyoner Sasseti Sanskritçe-İtalyanca arasında, bazı kelime benzerlikleri olduğunu örneklerle göstermiş, ancak eseri 1855 te yayınlandığı için pek etkili olamamıştır. Aynı şekilde Alman misyoner Schultze'nin gözlemleri de dilbilim çevrelerine ulaşamadığı için etkili olmamıştır. Fransız misyoner Coerdoux'nun 1767 tarihli Sanskritçe-Latince-Grekçe arasındaki benzerlikleri ele alan eseri de yine çok sonra basıldığı için zamanında gereken ilgiyi görmemiştir (Gray: 1960, 437).

7 F. Schlegel, *Über die Sprache und Weisheit der Indier*, Heidelberg, 1808. Bkz. Potter: 1960, 144.

Akademisi Eski İskandinav Dillerinin geçmişini açıklığa kavuşturmak üzere bir araştırma yarışması düzenlemiş, ve Rasmus Rask bu yarışmayı "Undersögelse om det gamle nordiske eller islandske sprogs oprindelse" (Eski Norsça veya İzlandaca dilinin menşei hakkında bir araştırma) isimli denemesi ile kazanmıştı (Başkan: 1967, 35,51; Crystal: 1971, 147,148). Rask'ın çalışmaları ancak İskandinav dillerini içine almış, Hint-Avrupa dillerinin incelenmesini ise Franz Bopp yapmıştır. Bopp, Hint-Avrupa dillerini Eski Yunanca, Latince, Frasça ve Sanskritçe de dahil olmak üzere bir bütün olarak ele almış, bu dillerin çekim özelliklerini ve gramer kurallarını karşılaştırmıştır (Crystal: 1971, 148). Sesler bakımından Hint-Avrupa dillerini düzenli olarak karşılaştıran Jaboc Grimm ise sesbilgisi dahnın ön plâna geçmesini sağlamış, "Grimm Formülü" adı ile bilinen örneklemeleri ile ünsüzlerin ses değişimlerini tarihsel yönden incelemiştir (Potter: 1960, 147-57; Pedersen: 1962, 37-8 ; Crystal: 1971, 148). Grimm'den sonra Pott, 1833 tarihli eserinde kelimelerin tarihçesini araştırmış, hem anlam hem de şekil yönünden kelimeleri incelemiştir(8).

Ondokuzuncu yüzyıl ortalarında mukayeseli dilbilim çalışmaları olduğa ilerlemiş, Schleicher'in 1861 de yayınlanan eseri o zamana kadar yapılan çalışmaları bir araya toplamıştır(9). Schleicher, ayrıca, eş anlamlı ve benzer kelimelerden geriye giderek Hint-Avrupa kök-dilindeki ilk kelimeleri bulma yolunu da denemiş hatta, bu metotla kurduğu kök-dilde on satırlık bir 'Kuzu ile At' hikâyesi bile yazmıştır (Başkan: 1967, 39, 40; Lehmann: 1962, 83-106). Yine Schleicher bütün dilleri kelime yapılarını esas alarak üç guruba ayırır: 1) Ayırık, 2)Yanaşık, 3) Kaynaşık yapılı diller. Ancak, bu sınıflandırma o kadar kesin değildir, çünkü bazı diller bu her üç guruba da dahil edilebilecek kelime yapılarına sahiptir.

Schleicher'den sonra Grassman, Verner, ve Saussure daha önce acıklığa kavuşturulamamış olan bazı ses aykırılıklarını bir düzen içinde açıklamışlardır. Bu dilcilerden Verner kendi adıyla bilinen ses kuralı ile Grimm kuralı ile açıklanmamış olan bazı ses değişmelerini sistematik bir şekilde açıklığa kavuşturmuştur (Robins: 1971, 323). Bu şekilde açıklanan ses değişmelerinin düzenli olduğunu ve aykırılıkların da esasında bir düzen içinde ele alınabileceği görüşünü savunan bir gurup dilbilimci de dilbilim çevrelerinde "Genç Gramerciler' (Neo-Grammarians) olarak isim yapmıştır. Bu yeni akım mensuplarından Brugmann, dili bir bütün olarak incelemekle dilbilim çalışmaları içinde önemli bir yer elde etmiştir (Dinneen: 1967, 189, 195,; Pedersen: 1967, 287, 294).

Ondokuzuncu yüzyılda Darwin'in *Origin of Species* isimli eserinin yayımlanmasından sonra 'evrim teorisi'nin dil çalışmalarını da etkilediği ve ses değişmeleri-

8 A. Pott, *Etymologische Forschungen auf dem Gegeite der Indogermanischen Sprachen*, Lemgo: 1833-1836, Bkz. Pedersen: 18967, 262.

9 A. Schleicher, *Compendium der vergleichen Grammatik der Indogermanischen Sprachen*, Weimar. 1861. Bkz. Pedersen: 1967, 262; Potter: 1960, 150.

nin açıklanmasında gelişim, oluşum ve evrime geniş yer verildiği bildirilmektedir (Crystal: 1971, 153). Daha önceleri bu ses değişimleri öncelikle yazılı metinlerden yararlanmak suretiyle açıklığa kavuşturulmuş ve harfin ses olduğu kabul edilmişti. Ancak, Saussure ile birlikte sesin her şeyden önce geldiği ve dilin öncelikle 'konuşma' olduğu fikri artık yerleşmeğe başlamış ve bundan sonraki modern dil çalışmaları bu temel üzerine kurulmuştur.

Saussure, modern dilbilimin temelini "dil bir sistemdir" sözü üzerine kurmuş, yapısal dilbilimin kuruluşunu ve gelişmesini gerçekleştirmiş ve bütün bunları yaparken konuşmayı ön plâna almıştır. Haberleşme aracı olarak dili iki kısımda ele alan Saussure toplumsal bölüme 'dil' şahsî bölüme de 'söz' demektedir (10).

Saussure ayrıca tarihsel ve karşılaştırmalı olarak iki ayrı bölümde inceleme metodunu getirmiş, birinci metotla dili bir zaman akışı içinde, ikinci metotla da dili aynı zaman içinde değişik yerlerde kullanılan şekli ile incelemiştir. Zaman akışı içinde inceleme metoduna Saussure 'diachronic' (art-zamanlı), aynı zaman içinde inceleme metoduna da 'synchronic' (eş-zamanlı) demektedir(11).

Birinci Dünya Savaşından sonra tanıtımsal dilbilim çalışmaları hızlanmış, 1902 den sonra Fransa'da ilk dil atlasının (12) yayımlanmağa başlanması lehçe çalışmalarının önemini artırmış ve sesbilgisi dalının oldukça hızlı bir şekilde gelişmesinde etkili olmuştur. Bu dönemde en önde gelen dilciler arasında Nikolai Trubetzkoy gelir. Saussure'ün etkisinde kalan Trubetzkoy tarihsel dilbiim dalı içinde yeniden kurma metotlarını daha iyi bir düzene sokmağa çalışmış ve yakın arkadaşları Roman Jakobson ile devamlı haberleşme halinde olduğundan zamanın önde gelen dilbilim çalışmaları merkezi Prag'daki ekolün de çalışmalarını yakından izlemiştir. Jakobson 'Prag Dilbilimciler Çevresi' adlı kulübü kurarak dilbilim çalışmalarını on sene düzenli olarak yayımlayabilmiştir (13).

Bu çalışmalar sesbilgisi ve sesbilim alanlarına yenilikler getirmiş, Saussure'ün 'dil-söz' ayırımına benzer bir şekilde sesler 'fonem' ve 'ses' olarak ikiye ayrılmıştır. Bunlardan 'fonem' 'dile', 'sesler' de 'söze' aittir(14).

10 'Dil' Saussure'ün 'langue' terimini, 'söz' de 'parole' terimini karşılamak üzere kullanılmaktadır. Bu terimlerin tanımı için bkz. Saussure: 1967, 97-140.

11 "Diachronic" (art-zamanlı), "synchronic" (eş-zamanlı) terimleri ve tanımları için bkz. Başkan: 1967, 67; Saussure: 1959, 44-150.

12 J. Gillieron ve E. Edmont, *Atlas Linguistique de la France*, Paris: 1902-1910. Bkz. Hughes: 1962, 71.

13 "Cercle Linguistique de Prague" derneği ve çıkardığı dergi: *Travaux de Cercle Linguistique de Prague*. Bkz. Hughes: 1962, 65.

14 'Phoneme' (fonem) Saussure'ün 'langue' terimi içinde, 'phone' (ses) 'parole' terimi içinde içinde bir yapı göstermektedir. Bkz. Hughes: 1962, SS7766.

Avrupa'da dilbilim çalışmaları bu şekilde karşılaştırmalı, tarihsel, yapısal dönemlerden geçerken Amerika'da Bloomfield ve Sapir gibi dilciler Amerikan kızilderili dillerini incelemişler ve böylece 'Amerikan Ekolu' ortaya çıkmıştı. Leonard Bloomfield önceleri karşılaştırmalı Germen dileri üzerinde çalışmışsa da sonradan kızilderili kabilelerinin dilleri üzerinde çalışmış ve bu çalışmalar kendisini bütün dilleri içine alan genel prensipler üzerinde yoğunlaşan bir incelemeye yöneltmiştir. Bloomfield'in bu incelemesi *Language* isimli geniş hacimli kitabı olarak neşredilmiş(15) ve dilbilim çalışmalarına yeni bir ışık tutmuştur.

Edward Sapir ise araştırmalarına daha değişik bir yönden, antropolojik olarak başlamış, Kızilderili kabileleri incelerken onların dilleri üzerinde oldukça verimli çalışmalar yapmış, bu sıralarda bu dilleri kayda geçirmekte çektiği güçlükler nedeniyle sesbilgisi ve sesbilim dallarına öncelikle yer vermiştir. Sapir de Bloomfield gibi genel dil prensiplerini araştırmış, hattâ Bloomfield'den önce yine aynı adı taşıyan eserini yayınlamıştı(16).

Amerika'da bilbilimin gelişmesinde misyonerlerin yaptıkları çalışmalar da önemli bir yer tutmaktadır. Bu misyonerler kızilderililer ve Afrika yerlileri arasında hristiyanlığı yayma çalışmaları sırasında öncelikle yerlilerin dillerini öğrenip bu dillerde onlara dinî bilgiler aşılamak istediklerinden o dillerin yapılarını ve sesleri kayda geçirmekte güçlük çekmişler, dolayısıyla hem tanıtımsal gramerin hem de sesbilgisi dalının gelişmesinde önemli sonuçlar sağlamışlardır. Bu misyonerlerin çalışmaları sayesinde 'Wycliffe Institute' ve 'Hartford Seminary Foundation' vakıflarda dilbilim bölümleri kurulmuş, araştırmalar farklı bir amaç için yapılmış olmasına rağmen dilbilimin ilerlemesini sağlamıştır (Hughes: 1962, 67).

Böylelikle, 1940 lara kadar yapılmış olan genel teorik dilbilim çalışmalarının bir özeti verilmiş olmaktadır. Bu dönemden sonrası için teorik dilbilim çalışmalarının daha etraflı bir şekilde ele alınması gerekir. Çünkü, teknolojideki yenilikler, artan ihtiyaçlar, gelişen haberleşme ve çoğalan yayınlar bu alana duyulan ilgiyi artırmış ve yeni görüşler ortaya çıkmıştır. Dilbiliminin artık sağlam temellere dayalı bir bilim dalı olaması 1940 lardan sonra gerçekleşmiştir. Bundan sonraki dönem ikinci bir yazımızda özetlenecektir.

Başvurulan Eserler :

Başkan, Özcan 1967. *Lengüistik Metodu*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

Bloomfield, Leonard 1933. *Language*. New York: Holt.

Crystal, David 1971. *Linguistics*. London: Penguin.

15 L. Bloomfield, *Language*, New York: Holt, 1933.

16 E. Sapir, *Language*, New York: Harcourt, Brace, 1921.

- Dinneen, Francis P. 1967. *An Introduction to Linguistics*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Gray, Louis H. 1960 (1939) . *The Foundations of Language*. New York: Crowell Collier and Macmillan, Inc.
- Hughes, John 1962. *The Science of of Language: An Introduction to Linguistics*. New York: Random House-Alfred A. Knopf, Inc.
- Lehmann, Winfred, P. 1962. *Historical Linguistics*. New York: Holt.
- Lyons, John. 1968. *Theoretical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pedersen, Holger 1967. *The Discovery of Language: Linguistic Science in the Nineteenth Century*. Çev.: John Spargo. Bloomington: Indiana University Press.
- Potter, Simeon 1960. *Language in the Modern World*. London: Penguin.
- Robins, R. H. 1951. *Ancient and Medieval Grammatical Theory in Europe*. London: Bell.
- 1971. *General Linguistics: An Introductory Survey*. London: Longman. 2nd. Ed.
- Sapir, Edward 1921. *Language: An Introduction to the Study of Speech*. New York: Harcourt, Brace and World, Inc.
- de Saussure, Ferdinand 1959. *A Course in General Linguistics*. Çev.: Wade Baskin. New York: Philosophical Library.
- 1967 (1916). *Cours de Linguistique Generale*. Paris: Payot.
- West, Fred 1975. *The Way of Language: An Introduction*. New York: Harcourt, Brace, Jovanovich, Inc.